

VALSTYBĖS TARYBA M. RÖMERIO DIENORAŠČIUOSE: LŪKESČIAI IR NUSIVYLIMAI

Ieva Deviatnikovaitė

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Viešosios teisės institutas
Elektroninis paštas: ieva@mruni.eu

Pateikta 2023 m. rugpjūčio 2 d., parengta spaudai 2023 m. spalio 16 d.

DOI: 10.13165/JUR-23-30-2-01

Santrauka. *Valstybės Taryba – 1928 m. įsteigta konstitucinio teisinio statuso lygmens institucija, turėjusi Lietuvos vyriausybei teikti nuomones dėl įstatymų projektų, įstatymų projektų pasiūlymus, prižiūrėti teisės aktų teisėtumą, užsiimti teisės kodifikavimo darbais. Valstybės Taryba veikė dvylika metų. Ji buvo likviduota 1940 m. liepos 27 d. Šios institucijos archyvų likimas nežinomas. Lietuvos centriniame valstybės archyve galima rasti Valstybės Tarybos veiklos nuotrupas: kelis aiškinamuosius raštus, įstatymų projektus, rengtus Valstybės Tarybos, posėdžių fragmentus. M. Römeris skrupulingai rašė dienoraščius. Jo dienoraščiai naudingi ir Valstybės Tarybos veiklos analizės kontekste, nes teisininkas nuo 1928 m. iki 1931 m. ėjo Valstybės Tarybos nario, o vėliau – žinovo bendradarbio pareigas. Straipsnyje atskleidžiami M. Römerio darbai Valstybės Taryboje, jo mintys apie Tarybą, jos formavimą, darbo organizavimą, etiką, pačios Valstybės Tarybos darbus, įvardijamos Valstybės Tarybos nario pareigų atsisakymo priežastys.*

Reikšminiai žodžiai: *Valstybės Taryba; teisėtumas; įstatymų projektai; aiškinamieji raštai; votum separatum; M. Römeris; dienoraščiai.*

Įvadas

Valstybės Taryba – 1928 m. Lietuvos Valstybės Konstitucijos¹ 54 straipsnyje numatyta institucija, pagal Valstybės tarybos įstatymą² įgaliota kodifikuoti įstatymus, stebėti administracinių aktų teisėtumą, siūlyti įstatymų projektus, juos pildyti, keisti, svarstyti jai teikiamus Ministrų kabineto įstatymų projektus. Tai – institucija, kurią M. Römeris pavadino „administracinio teismo funkcijos užuomazga“³ Lietuvoje kaip tik dėl jos administracinių aktų teisėtumo stebėjimo funkcijos. Tarybą turėjo sudaryti devyni pareigūnai: Tarybos pirmininkas, jo pavaduotojas ir septyni nariai.

Valstybės Tarybos fenomenas analizuotas amžininkų⁴, taip pat šiuolaikinės teisės istorijos mokslininkų⁵. Tačiau į Valstybės Tarybą dar nebuvo pažvelgta iš M. Römerio kaip Valstybės Tarybos nario, o vėliau žinovo bendradarbio patirties perspektyvos, užfiksuotos jo dienoraščiuose. Teisininkas paliko keturiasdešimt tomų savo dienoraščių, kuriuos rašydavo kasdien, išskyrus retus atvejus. Net septyniuose tomuose, apimančiuose laikotarpį nuo 1928 m. iki 1944 m., autorius paliko prisiminimų apie šią konstitucinio teisinio statuso tarpukario Lietuvoje instituciją.

Straipsnio tikslas – užpildyti viešosios teisės istorijos mokslo spragas, susijusias su 1928 m. įsteigtos Valstybės Tarybos darbais. Straipsnio uždavinys – atskleisti Valstybės Tarybos statusą iš M. Römerio kaip Tarybos nario, o vėliau kaip žinovo bendradarbio veiklos Taryboje, jos darbo organizavimo ir etikos patirties perspektyvos. Uždaviniui įgyvendinti atskleidžiamos Valstybės Tarybos steigimo aplinkybės, pirmieji darbai, teisininko mintys apie Tarybą, jos perspektyvas, M. Römerio mintys apie savo ateitį joje dar netapus Tarybos nariu, priežastys, dėl kurių teisininkas pasitraukė iš Valstybės Tarybos nario pareigų, jo darbai Taryboje ir apskritai Tarybos darbai, kuriuose M. Römeris nedalyvavo, bet paminėjo dienoraščiuose. Tyrimo chronologinės ribos yra nuo 1928 m. iki 1940 m.

Straipsnio mokslinė bazė sudaryta iš Lietuvos centrinio valstybės archyvo, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių, Vilniaus universiteto bibliotekų rankraščių skyriuose saugomų fondų medžiagos. Atliekant tyrimą taikytas metodų kompleksas: istorinis, lyginamasis, analitinis, deskriptyvinis, lingvistinis, dokumentų analizės metodas.

1. Valstybės Tarybos steigimas, pradžia

M. Römeris pirmą kartą apie Valstybės Tarybą dienoraščiuose užsiminė 1928 m.

1 „Lietuvos Valstybės Konstitucija“, *Vyriausybės žinios*, 1928, Nr. 275-1778.

2 „Valstybės Tarybos įstatymas“, *Vyriausybės žinios*, 1928, Nr. 283/1813.

3 Mykolas Römeris, *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos* (Vilnius: Mintis, 1990), 402.

4 Mykolas Römeris, „Valstybės Taryba“, *Teisė* 16 (1929): 23–36; Boleslovas Jonas Masiulis, „Valstybės Taryba“, *Teisininkų žinios* 25/26 (1958): 10–14.

5 Mindaugas Maksimaitis, *Valstybės Taryba Lietuvos teisinėje sistemoje (1928–1940)* (Vilnius: Justitia, 2006).

rugpjūčio 23 d. Jis rašė, kad dalyvavo Ministrų kabineto posėdyje kaip Lietuvos universiteto rektorius Universiteto statuto reformos reikalais. Prieš pat posėdį teisingumo ministras A. Žilinskas teisininko paklausė, ar šis sutiksiąs būti Valstybės Tarybos nariu. M. Römeris sutiko iš anksto numatydamas, kad, tapęs šios naujos institucijos nariu, jis atsiskakys teisėjo pareigų Vyriausiajame Tribunole. Aprašydamas šį pokalbį dienoraščių autorius pirmą kartą apibūdino ir pačią Valstybės Tarybą kaip naują instituciją, sukurtą tautininkų ir numatytą neseniai paskelbtos 1928 m. Lietuvos Valstybės Konstitucijos⁶ 54 straipsnyje. M. Römeris pabrėžė, kad tai turėjo būti įstatymų projektų rengimo ir kodifikavimo institucija. Tuo metu, kai M. Römeris rašė šiuos žodžius, dar nebuvo paskelbtas Valstybės Tarybos įstatymas, gal net dar nebuvo ir jo projekto, tačiau akivaizdu, kad jau buvo svarstomos Valstybės Tarybos narių kandidatūros⁷.

1928 m. rugsėjo 18 d. M. Römeris vėl užsiminė apie Valstybės Tarybą tvirtindamas, kad kuluaruose girdima, jog Lietuvos Vyriausybė žada steigti Valstybės Tarybą, buvo numatytos ir kelios kandidatūros į Tarybos narius: M. Römeris, B. J. Masiulis, S. Šilingas. Pastarasis turėjo eiti Tarybos pirmininko pareigas⁸.

1928 m. rugsėjo 21 d. paskelbtas Valstybės Tarybos įstatymas⁹. Po kelių dienų paskirti pirmieji Valstybės Tarybos pareigūnai: Stasys Šilingas Tarybos pirmininku, nariais – B. J. Masiulis, L. Ciplijauskas, V. Kalnietis, M. Römeris¹⁰. Nariai savo pareigas turėjo pradėti 1928 m. spalio 1 d. Tą dieną įvyko neoficialus posėdis, kurio metu Tarybos pirmininkas apibendrino Tarybos funkcijas keturiais aspektais: kodifikavimo, pateikiant teisės aktų pasiūlymus; nuomonių dėl teisės aktų projektų teikimo; teisės aktų teisėtumo priežiūros; valstybės vadovo prašymu nuomonių ir pasiūlymų teikimo dėl įstatymų projektų. Pirmininkas taip pat pabrėžė, kad dar gali būti perduotas leidinio „Vyriausybės žinios“ redagavimas ir leidyba. Tą dieną M. Römeriui buvo pavesta parengti Valstybės Tarybos statutą kaip jos darbo reglamentą¹¹.

1928 m. spalio 9 d. įvyko pirmas oficialus Valstybės Tarybos posėdis. Dalyvavo visi Tarybos nariai ir pirmininkas. M. Römeris paminėjo, kad iškilmingo Tarybos veiklos atidarymo nebuvo, posėdyje nedalyvavo nei vienas Vyriausybės narys. Ta diena laikyta Vilniaus gedulo diena, nes buvo praėję aštuoneri metai nuo jo okupacijos, todėl S. Šilingas pasiūlė priimti rezoliuciją dėl Vilniaus, kuri buvo išsiųsta ir valstybės vadovui. Neoficialiame posėdyje taip pat buvo aptariami laikinųjų Tarybos nuostatų, etatų ir biudžeto, kodifikavimo

6 „Lietuvos Valstybės Konstitucija“, *Vyriausybės žinios*, 1928, Nr. 275-1778.

7 Römer Michał, *Dziennik 1926–1928* (1928 m. rugpjūčio 23 d.). LMAVB RS, f. 138-2258, l. 429; Römer Michał, *Dziennik 1928–1930* (1929 m. gegužės 14 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 71.

8 *Römer Michał, Dziennik 1926–1928* (1928 m. rugsėjo 18 d.). LMAVB RS, f. 138-2258, l. 442.

9 „Valstybės Tarybos įstatymas“, *Vyriausybės žinios*, 1928, Nr. 283/1813.

10 „Respublikos Prezidento 1928 m. rugsėjo 25 d. aktai“, *Vyriausybės žinios*, 1928, Nr. 285-1845.

11 Römer Michał, *Dziennik 1926–1928* (1928 m. spalio 2 d.). LMAVB RS, f. 138-2258, l. 449. Apie M. Römerio parengtą statutą žr.: Ieva Deviatnikovaitė, *Administracinio teismo istorija Lietuvoje 1918–1940 m.* (Kraków: Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, MRU, 2021), 158–168.

plano klausimai. Buvo priimti laikinieji Tarybos nuostatai¹², kuriuos M. Römeris pavadino „bespalviais“ (lenk. *bezbarwny*), reglamentuojančiais keletą bendrų normų, susijusių su Tarybos išorinio veikimo tvarka. Prieš priimant nuostatus užvirė diskusijos dėl kolegialumo ir vienvaldiškumo principų derinimo. Nariai norėjo, kad kolegialumui būtų suteikta didesnė atsvara nei Tarybos pirmininko autoritetui. Planuota reikalauti Vyriausybės įsteigti Tarybos kanceliariją, kurią sudarytų trys darbuotojai – kanceliarijos vadovas teisininkas ir du mašininkai, iš kurių vienas stenografuotų. S. Šilingas ir V. Kalnietis turėjo parengti įstaigos steigimo planą ir biudžetą. Planuota ateityje plėtoti Tarybos narių referentų padėjėjų institutą. Šis klausimas buvo aktualus, nes Respublikos Prezidento visai neseniai pasirašytame akte buvo numatyti tik Valstybės Tarybos pirmininko, jo pavaduotojo ir septynių Tarybos narių etatai¹³. Tačiau posėdžio metu daugiausia diskutuota dėl kodifikavimo planų. V. Kalniečiui atrodė, kad kodifikavimo mastas turi būti platus, apimantis kapitalines teisės institutų reformas, o M. Römeris, suvokdamas 1928 m. Lietuvos Valstybės Konstitucijos laikiną prigimtį, atkreipė dėmesį į faktą, kad nėra Seimo, ir į Valstybės Tarybos nuostatas, t. y. 2 straipsnį, įtvirtinusių, kad Taryba rengia kodeksų projektus ir tvarko bei derina veikiančius įstatymus. Šią Tarybos funkciją M. Römeris įvardijo teisės aktų tvarkyba ir derinimu. Posėdyje konkrečių planų dėl kodifikacijos nebuvo priimta¹⁴. Antrame Tarybos posėdyje toliau diskutuota dėl kodifikavimo, M. Römeriui ir V. Kalniečiui pabrėžiant, kad ši funkcija Tarybai nesuteikia galios imtis įstatymo leidybos politikos, o tik tobulinti techninę įstatymų konstrukciją. Tą dieną svarstyti ir Tarybos įstaigos pareigybių aprašymai¹⁵.

2. M. Römerio lūkesčiai ir nerimas

M. Römeris, tik išgirdęs apie Valstybės Tarybą, apsisprendė palikti Vyriausiojo Tribunolo teisėjo pareigas ir eiti Tarybos nario pareigas. Tačiau dar prieš pradėdamas eiti šias pareigas kai kurie dalykai jam kėlė nerimą. Pirmiausia – Valstybės Tarybos pirmininko kandidatūra. Jis sielojosi akcentuodamas tai, kad S. Šilingas, nors ir buvo įspūdingos karjeros teisininkas (buvo ir Lietuvos Tarybos, ir Seimo narys, ir teisingumo ministras), tačiau neturėjo organizacinių gebėjimų, labiau rūpinosi savimi¹⁶.

Antroji nerimo priežastis buvo ta, kad naujai įsteigtos konstitucinio teisinio statuso institucijos pavadinimas sutapo su 1917–1920 m. veikusios Lietuvos Valstybės Tarybos pavadinimu. Jam atrodė, kad tai klaidino visuomenę, kuri galėjo ilgai padaryti išvadą, kad kuriama laikina įstatymų leidžiamoji valdžia. M. Römerio nuomone, tarp šių dviejų institucijų nebuvo nieko bendra. 1928 m. įsteigta Valstybės Taryba negalėjo būti susijusi su

12 1928 m. spalio 4 d. laikinojo Valstybės Tarybos statuto projektas. LCVA, f. 923, ap. 1, b. 586, l. 16.

13 „Valstybės Tarybos etatai“, *Vyriausybės žinios*, 1928, Nr. 284-1835.

14 Römer Michał, *Dziennik 1926–1928* (1928 m. spalio 10 d.). LMAVB RS, f. 138-2258, l. 453.

15 Römer Michał, *Dziennik 1926–1928* (1928 m. spalio 12 d.). LMAVB RS, f. 138-2258, l. 454.

16 Römer Michał, *Dziennik 1926–1928* (1928 m. rugsėjo 18 d.). LMAVB RS, f. 138-2258, l. 442.

įstatymų leidžiamąją valdžią, ji negalėjo kištis į Seimo kompetenciją, negalėjo jai sudaryti konkurencijos. Vis dėlto M. Römeris atkreipė dėmesį į tai, kad šis pavadinimų sutapimas veikė kaip agitacija ar diskreditacija¹⁷. Spauzoje pasirodė neigiamų nuomonių dėl Valstybės Tarybos, ypač dėl to, kad ši įstaiga įsteigta Konstitucijos, kurios nepriėmė Seimas, pagrindu¹⁸. Žiniasklaidoje pasirodė ir ironiškų tekstų:

„Tarybai bus duotas didelis autoritetas ir jos nariai bus, taip sakant, Lietuvos valstybėje pirmosios klasės asmens, kurių algos bus pačios didžiosios – didesnės netgi už Vyriausiojo Tribunolo narių algas.“¹⁹

Tokį skeptišką ir ironišką požiūrį į Valstybės Tarybą skatino mintis, kad šios institucijos steigimas atskleidžia valdžios planus artimiausiu metu nekviesti Seimo. Tad Taryba laikyta aukštu patariamoju organu prie valstybės vadovo ir jo paskirtos vyriausybės:

„<...> vyriausybė kol kas nenumato reikalo šaukti Seimą ir pagal naują konstituciją, – tai Valstybės Tarybos įkūrimo motyvai ir jos reikšmė pasidaro visai aiški. <...> Valstybės Taryba bus specialus iš kompetentiškų žmonių sudarytas Prezidento nuožiūra organas, kuris padės jam atlikti savo darbą.“²⁰

Ši mintis, kad Valstybės Taryba turi pakeisti įstatymų leidžiamąją valdžią, ilgai nebuvo pamiršta. Antai 1930 m. balandžio 29 d. pasigirdo kalbų apie Valstybės Tarybos reformą. Norėta, kad ji taptų aukštaisiais Seimo rūmais. M. Römeris tvirtino, kad tokia mintis buvo iškelta dar rengiant 1928 m. Lietuvos Valstybės Konstituciją. Tačiau tuo metu tam pasipriešino A. Voldemaras. M. Römeris nežinojo, kokia būtų kadru atranka, bet manė, kad tokia reforma būtų buvęs naujos diktatūros aktas, nes tai būtų priešinga Konstitucijai²¹.

Trečioji nerimą kėlusį priežastis buvo Valstybės Tarybos narių pasirinkimas. Aiškėjo, kad nariai buvo renkami ne pagal būtiną kvalifikaciją, o pagal tam tikras charakterio savybes. Būta kalbų apie tai, kad Tarybos nariais bus skiriami A. Janulaitis, J. Šliūpas. Tačiau jie nebuvo paskirti, nors M. Römeris būtų labai vertinęs A. Janulaičio bendrystę Valstybės Taryboje. Teisininkas pabrėžė, kad A. Janulaičio kandidatūros atsisakyta dėl jo individualizmo, ryžtingumo, kuris galimai taptų „destruktyvus“. M. Römeris dėl to labai apgailestavo²².

Teisininkas suvokė, kad Valstybės Tarybos veiklos efektyvumas, t. y. naudingumas ar žalingumas visuomenei priklauso ne tik nuo teisinio reguliavimo (jis gyrė Valstybės Tarybos įstatymą dėl jo lankstumo), bet ir nuo kitų faktorių. Pirmiausia nuo Tarybos narių suvokimo ir nuo to, kaip Vyriausybė traktuos Tarybą ir jos išvadas:

„Arba Valstybės Taryba bus rimtas išmintingos valstybinės minties organas, pagrįstas

17 Römer Michał, Dziennik 1926–1928 (1928 m. rugsėjo 25 d.). LMAVB RS, f. 138-2258, l. 445.

18 „Nauji valdžios žygiai. Paskelbtas Valstybės Tarybos įstatymas“, *Lietuvos žinios*, 1928 m. rugsėjo 22 d., Nr. 210 (2824), 3.

19 „Kaip bus sudaryta Valstybės Taryba ir kokios jos funkcijos. Pasikalbėjimas su Finansų ministru p. Tūbeliu“, *Lietuvos žinios*, 1928 m. rugsėjo 24 d., Nr. 211 (2825), 1.

20 „Dėl Valstybės Tarybos“, *Lietuvos žinios*, 1928 m. rugsėjo 27 d., Nr. 214 (2828), 1.

21 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1930 m. balandžio 29 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 246.

22 Römer Michał, Dziennik 1926–1928 (1928 m. rugsėjo 27 d.). LMAVB RS, f. 138-2258, l. 446.

*patirtimi ir giliomis valdžios, teisės ir socialinės struktūros santykių žiniomis, o kartu rimta administracinio teisėtumo, jo vertybių sergėtoja <...> tada jos vaidmuo bus teigiamas arba taps valdžios pastumdėle, arba valdžios širma <...>. Šiandien vis dar neįmanoma pasakyti nieko konkretaus: gali būti ir vienas, ir kitas. Nuo to, kokia kryptimi šis organas judės, priklausys, ar aš jame liksiu, ar būsiu priverstas atsistatydinti.*²³

Taigi, teisininkas, dar netapęs Valstybės Tarybos nariu, dėl šios institucijos atsisakęs Vyriausiojo Tribunolo teisėjo mantijos, jau svarstė galimybę trauktis iš „konstitucinio naujadaro“. Dienoraščių autorius turėjo gerą intenciją arba tiksliau – puikų analitinį mąstymą, padėjusį jam numatyti Tarybos ir savo ateitį joje.

Nepaisant visų iš pradžių užklupusių abejonių M. Römeris norėjo dirbti Valstybės Taryboje. Pagrindinė priežastis buvo ta, kad jis tikėjosi, jog ilgainiui Taryba taps administraciniu teismu, kaip tai XIX a. pabaigoje nutiko su Prancūzijos Valstybės taryba. Dienoraščiuose teisininkas gvildeno Valstybės Tarybos įstatymo 3 straipsnyje nustatytą administracinių aktų teisėtumo stebėjimo funkciją, kurią jis laikė svarbia tokioje valstybėje, kurioje nebuvo administracinio teismo²⁴. Šią funkciją, t. y. Valstybės Tarybos išvadų teikimą dėl administracinių aktų neteisėtumo Ministrų kabinetui ar atitinkamam ministrui teisininkas laikė itin svarbia ir primenančia Prancūzijos Valstybės tarybos kilmę, nes kaip tik iš šios funkcijos ir išsivystė Valstybės taryba kaip administracinis teismas. Taip, jis suvokė, kad kol kas Valstybės Tarybos nuomonės ar išvados tebus neprivalomos, neįpareigojančios, tačiau sykiu manė, kad tik nuo Tarybos priklausys, ar laikui bėgant ši Tarybos funkcija įgis teisminės institucijos sprendimo galią²⁵. Kitaip tariant, ar Taryba gebės įgyti tokį didelį autoritetą, kad ilgainiui taptų teismine institucija.

1928 m. spalio 23 d. Vyriausiojo Tribunolo kolektyvas atsisveikino su M. Römeriu ir B. J. Masiuliu Lietuvos karininkų ir karo valdininkų klube „Ramovė“²⁶. Atsisveikinimo kalboje teisininkas atvirai išsakė mintis apie Valstybės Tarybą. Jo nuomone, pagrindinė Tarybos misija turėjo būti teisėtumo stiprinimas. Būtent ši funkcija ir skatino teisininką imtis darbo Taryboje:

*„<...> Valstybės Taryba nors iš dalies turi tą skaudžią spragą užkimšti ir teisėtumą administracijoje apsaugoti ir stiprinti. Tai dar ne administracinis teismas, bet tai jau administracijos kaip tik teisėtumo apsaugos specialus vyriausybėje organas. Tai be abejo žymus teisinės pažangos veiksnys.*²⁷

23 Römer, *supra note*, 22.

24 Römeris Mykolas, *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos* (Vilnius: Mintis, 1990), 401.

25 Römer Michał, *Dziennik 1926–1928* (1928 m. rugsėjo 22 d.). LMAVB RS, f. 138-2258, l. 444.

26 Römer Michał, *Dziennik 1926–1928* (1928 m. spalio 23 d.). LMAVB RS, f. 138-2258, l. 459.

27 Römer Michał, *Dziennik 1926–1928* (1928 m. spalio 25–27 d.). LMAVB RS, f. 138-2258, l. 460–461.

3. M. Römerio nusivylimai

M. Römerio lūkesčiai, kad Valstybės Taryba ilgainiui taps administracinių aktų teisėtumo kontrolės institucija, nepasitvirtino. Jo pasiūlytam Valstybės Tarybos veiklos statuto modeliui nepritarė. Modelyje ypač akcentuota kvaziadministracinio teismo funkcija, organizuojant ją per skundo pateikimą. Dienoraščių autoriaus nuomone, atsisakius skundo viešosios administracijos veiklos teisėtumas netenka prasmės²⁸. Tarybos nariams nepritarus, teisininkas pirmą kartą dienoraščiuose įrašė, kad dalyvavimas tokios institucijos veikloje – beprasmiškas²⁹.

Stiprėjo teisininko nusivylimas ir Valstybės Tarybos pirmininku. Jis panėšėjo daugiau į politiką, o ne į Tarybos vadovą. Stebino ir jo pasisakymai spaudoje apie tai, kad nesant Seimo įstatymų leidžiamoji galia priklauso Ministrų kabinetui. M. Römeris tam negalėjo pritarti, nes, pagal 1928 m. Lietuvos Valstybės Konstituciją, tokios galios suteiktos valstybės vadovui, o Ministrų kabinetas teturi įstatymų iniciatyvos teisę. M. Römeris buvo įsitikinęs, kad tokie Tarybos pirmininko pareiškimai garbės Tarybos nariams nedaro, atvirksčiai – kompromituoja, diskredituoja ją³⁰.

M. Römerį nemalonai stebino Valstybės Tarybos narių pasirinkimo būdas. Visi septyni Valstybės Tarybos nariai ir pirmininko pavaduotojas, tik įsteigus Tarybą, nebuvo paskirti. Iš pradžių buvo paskirti keturi nariai. Ilgainiui paskirtas karinis veikėjas T. Daukantas. M. Römeris atkreipė dėmesį į tai, kad jis nebuvo teisininkas. Taigi, realiai savo darbais negalėjo prisidėti prie Tarybos veiklos³¹. Vėliau buvo paskirtas buvęs karo ministras M. Sleževičiaus vadovaujamoje Vyriausybėje J. Papečkys, po 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo pakeitęs savo politines pažiūras. M. Römeris abejojo, ar karjeristai prisidės prie Tarybos autoriteto stiprinimo³². Vėliau buvo paskirtas buvęs Lietuvos banko valdytojas V. Jurgutis. Tada M. Römeris parašė, kad Taryba darosi panaši į buvusių ministrų ir kitų aukštųjų pareigūnų buveinę:

„Valstybės Taryba vis labiau tampa nuo pjedestalo numuštu didybės archyvu. Šilingas, Papečkys, Daukantas, Starkus ir Jurgutis – didžioji dalis dabartinės Valstybės Tarybos sudėties – turėjo ministrų portfelius. Tik Ciplijauskas, Masiulis, Kalnietis ir aš niekada nebuvo ministrais. Taigi, mūsų Valstybės Taryba yra užgesusių žvaigždžių ir didybės sambūvis, išimtas iš didžiosios politikos apyvartos. Prie komplekto tetrūko Voldemaro.“³³

Tendenciją Valstybės Tarybos nariais skirti buvusius aukštus pareigūnus M. Römeris stebėjo ir vėliau, jau kai pats nebebuvo jos nariu, pavyzdžiui, nariais paskirti J. Navakas,

28 Römer Michał, Dziennik 1926–1928 (1928 m. spalio 4 d.). LMAVB RS, f. 138-2258, l. 450.

29 Römer Michał, Dziennik 1926–1928 (1928 m. lapkričio 21 d.). LMAVB RS, f. 138-2258, l. 474.

30 Römer Michał, Dziennik 1926–1928 (1928 m. lapkričio 17 d.). LMAVB RS, f. 138-2258, l. 472; „Su senomis savivaldybėmis atsisveikinant“, *Lietuvos aidas*, 1928 m. lapkričio 16 d., Nr. 236 (450), l. 1.

31 Römer Michał, Dziennik 1926–1928 (1928 m. lapkričio 24 d.). LMAVB RS, f. 138-2258, l. 475.

32 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1929 m. sausio 3 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 5.

33 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1929 m. lapkričio 6 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 159.

buvęs Klaipėdos krašto gubernatorius, J. Vileišis, buvęs Kauno miesto burmistras, D. Zauņius, ėjęs užsienio reikalų ministro pareigas, J. Pikčilingis, buvęs Kauno miesto viceburmistras, P. Šniukšta, buvęs Kariuomenės teismo pirmininkas. Galiausiai M. Römeris dienoraščiuose pavadino Valstybės Tarybą „nuo pjedestalo nuverstu didybės archyvu“³⁴.

M. Römeriui nepatiko ir tai, kad Valstybės Tarybos darbas daugiausia apsiribojo redakcine įstatymų „apdaila“, kurios reikalavo Vyriausybė. Tokį darbą teisininkas vadino be programos, be plano, *vom Fall zum Fall*. Taryba net nerašydavo motyvų, komentarų, pateiktą tekstą tiesiog perdirbdavo ir žodžiu pristatydavo Ministrų kabinete. Darbo planavimas laikytas nereikalingu akademinio laiko gaišimu. Atrodė, kad vykdomi tik trys darbai: trys verslo reformos – verslo registravimo, kreditorių apsaugos, bankroto, Baudžiamojo kodekso reforma ir teismų reforma. Administravimo teisėtumo stebėjimas buvo nevykdomas, nebent retais atvejais, kai kuris nors ministras prašydavo pateikti nuomonę dėl teisės akto atitikimo įstatymui. Teisininkas dienoraščiuose konstatavo, kad Valstybės Tarybos įstatymas nebuvo vykdomas³⁵.

1930 m. M. Römeris atkreipė dėmesį į dar vieną nemalonią plintančią Valstybės Taryboje tendenciją – institucija nebedirbo kolegialiai, o grupelėmis, slaptai. Tarybos plenumuose nebuvo svarstomi grupelėse priimti sprendimai. Jie buvo tiesiai pateikiami Ministrų kabinetui. Antai Taryboje buvo „konfidencialiai“ svarstomas Lietuvos universiteto statuto projektas. Projektas svarstytas „slaptoje“ S. Šilingo sudarytoje komisijoje, į kurią įėjo jis pats ir ekspertai bendradarbiai Vyriausiojo Tribunolo pirmininkas A. Kriščukaitis ir lituanistas A. Salys. Kadangi Tarybos pirmininkas nekvietė Tarybos narių į šią komisiją, M. Römeris suprato tai kaip S. Šilingo daromą privačią paslaugą valdžiai. Tai nebuvo komisija tik dėl kalbos redagavimo, joje vyko Statuto turinio svarstymai kartu su švietimo ministru, Ministrų kabineto kanceliarijos vadovu. M. Römeris manė, kad tokie svarstymai slapta nuo Tarybos yra neteisinga praktika:

*„Vienas iš dviejų: arba Valstybės Taryba sudaro kolegiją, arba tai tik asmenų, iš kurių vyriausybė sau pasirenka atskirų paslaugų vykdytojus. Man atrodo, kad tokia praktika prieštarauja kolegialiai Tarybos prigimčiai. <...> moralinė atsakomybė tenka visai Valstybės Tarybai, o veikla vykdoma užkulisiuose. <...>“*³⁶

Panaši situacija klostėsi ir dėl kitų įstatymų projektų rengimo, pavyzdžiui, Vietos savivaldybių įstatymo. Šio projekto neturėjo svarstyti Valstybės Tarybos plenumas, o tik komisija, kurios sudėties Taryba net netvirtino. Maža to, toji komisija net nerengė projekto, o tik jį redagavo. M. Römeriui tai atrodė neteisinga, ypač dėl to, kad šis įstatymas buvo didesnės svarbos, į kurį dėmesį kreipė ir visuomenė. Be to, visuomenė žinojo, kad projektas svarstomas Taryboje, tad už jos turinį atsakomybė kris visai Tarybai, o ne kažkokiai nepatvirtintai komisijai³⁷. Tokia pati padėtis susiklostė ir rengiant Respublikos Prezidento rinkimų įsta-

34 Römer Michał, Dziennik 1933–1936 (1935 m. balandžio 5 d.). VUB RS, f. 75-MR11, l. 344.

35 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1929 m. lapkričio 12 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 162.

36 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1930 m. birželio 6 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 265.

37 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1930 m. spalio 26 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 36.

tymą³⁸. M. Römerį nemaloniai stebino, kad Tarybos pirmininkas neįtraukia jo į tokių aktų rengimą, kurie buvo tiesiogiai susiję su jo viešosios teisės specializacija³⁹. 1931 m. sausio 7 d. M. Römeris apie Valstybės Tarybą atsiliepė taip:

„Kažkaip šiais metais Valstybės Taryba savo darbą sutelkė beveik vien tik į komisijas. Jos veikla, kuri niekada nebuvo per daug kūrybinga, gerokai susiaurėjo ir sumažėjo iki kelių užsakomųjų darbų komisijose. Produkcija yra labai menka. Mieste ją vadina „Septyni miegančios broliai“. Šiaip ar taip, broliams sunku išlikti budriems, kai jiems nesuteikiama iniciatyva ir jie atlieka pastumdėlių vaidmenį smulkiuose darbuose švelninant įstatymus ar plėtojant kelis didelius esminius projektus – bet ne pačius aktualiausius.“⁴⁰

Po to, kai Vietos savivaldybės įstatymo projektui, kuriuo siekta centralizuoti vietos savivaldos funkcijas, Valstybės Taryba pritarė, teisininkas prisipažino, kad tai buvo dar vienas motyvas trauktis iš Valstybės Tarybos⁴¹.

Retais atvejais Valstybės Tarybai tekdavo spręsti dėl administracinių aktų teisėtumo. Tačiau ir šiais atvejais klostėsi žalingos tendencijos. Antai M. Römeris aprašė atvejį, kai į Tarybą kreipėsi žemės ūkio ministras J. P. Aleksa klausdamas, ar Žemės ūkio reformos valdybos sprendimas atimti 80 hektarų žemės iš M. Koscialkauskio, dalyvavusio 1919 m. pasipriešinime bolševikams, buvo teisėtas. Klausimą nagrinėjo Tarybos administracinė komisija, sudaryta iš Z. Starkaus, J. Papeckio ir M. Römerio. Komisija padarė išvadą, kad Žemės ūkio reformos valdybos sprendimas neteisėtas, nes sprendimo teisinis pagrindas buvo neteisingas, t. y. jis buvo grindžiamas Karo ministerijos taisyklėmis dėl medalių įteikimo Lietuvos kariuomenės savanoriams, o ne Žemės reformos įstatymo nuostatomis. Komisijos išvada Taryba pritarė plenariniame posėdyje⁴². Sprendimas pateiktas Žemės ūkio ministerijai, tačiau ministras neatsižvelgė į Tarybos išvadą ir iš M. Koscialkauskio buvo atimtas žemės sklypas. M. Römeris dienoraščiuose atkreipė dėmesį į tai, kad asmuo toliau siekė imtis veiksmų – juk jo rankose buvo Tarybos motyvuota išvada. Tačiau nieko nepavyko. Teisininkas tuo nesistebėjo akcentuodamas, kad Taryba nėra administracinis teismas, o jos sprendimas neturėjo teisminės galios. Vis dėlto M. Römeriui atrodė neteisinga, kad pats ministras kreipiasi į Tarybą išvados, o paskui tą išvadą ignoruoja. Jo nuomone, toks ministro elgesys diskreditavo, kompromitavo ir menkino Tarybą. Kita vertus, ir pats ministras diskreditavo Vyriausybę tokiu savo elgesiu tarsi patvirtindamas, kad jis nenori su teisėtumu turėti jokių reikalų⁴³.

Visuomenė Valstybės Tarybą primiršo. Kartais spaudoje ji buvo minima, bet negatyviai. Teisės aktų projektai nebuvo svarstomi viešai, apie juos niekas nekalbėjo, išskyrus

38 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1931 m. spalio 12 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 210.

39 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1930 m. spalio 28 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 37.

40 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1931 m. sausio 7 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 73.

41 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1931 m. gegužės 9 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 134.

42 Valstybės Tarybos nutarimą galima perskaityti: *Valstybės Tarybos nuomonės teisės klausimais 1929–1937* (Kaunas: „Spindulio“ B-vės spaustuvė, 1937), 39–40.

43 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1930 rugsėjo 7 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 12.

M. Römerį. Į M. Römerį dažnai kreipdavosi žurnalistai (korespondentai) su klausimais apie Valstybės Tarybos darbus, ypač juos domino Teismų santvarkos ir Advokatūros įstatymų projektai. Teisininkas jiems teikdavo informaciją, tačiau, kaip jis rašė, tą darė atidžiai, objektyviai, vengdamas subjektyvių smulkmenų. Taip pat jis prisipažino, kad vengė duoti interviu, todėl daugiau tą informaciją teikdavo anonimiškai. M. Römeris norėjo, kad visuomenė žinotų apie Tarybą, o jos pirmininkas, pasak teisininko, kaip tik to vengė siekdamas, kad valstybės reikalai būtų laikomi paslapyje:

„Ši Šilingo palaikoma Valstybės Tarybos izoliacija nuo visuomenės, kurią, aš šiek tiek mažinu, konfidencialiai teikdamas informaciją korespondentams, pirmiausia yra neigiama pačiai Valstybės Tarybai, nes jos darbas tampa kažkoku konspiraciniu, paslėptu nuo visuomenės, todėl keliančiu nepasitikėjimą ir užsitarnaujančiu būti apkaltintiems kažkokia intriga, suplanuota Valstybės Taryboje prieš visuomenę; tai ypač žalinga dabartinėje valdymo sistemoje, kuri ir taip netekusi plataus atvirumo.“⁴⁴

Spaudoje apie Valstybės Tarybą buvo girdėti tokie žodžiai:

„Niekas Lietuvoje nežino, ar ji posėdžiauja, <...>, kokius klausimus ji svarsto, kokius įstatymus rašo.“⁴⁵

M. Römeris rašydavo *votum separatum*, kuriais remdavosi visuomenė. Antai Studentų teisininkų ir ekonomistų draugija pasipiktino Teismų santvarkos įstatymo projekte numatytais nuostatomis dėl reikalavimų būsimiems advokatams ir teisėjams. Jaunieji teisininkai susidomėjo šiuo klausimu dėl to, kad planuoti tam tikri suvaržymai, ir ėmėsi veiksmų prieš šiuos apribojimus. M. Römeris prieš šiuos suvaržymus Taryboje pateikė savo *votum separatum*, pirma, dėl nemokamų advokatų mokymų, atvirų visiems teisinį išsilavinimą turintiems asmenims, antra, dėl išlygos, užkertančios galimybes visiems, kurie kada nors buvo teisti ar net patraukti baudžiamojon atsakomybėn už nusikaltimus, įtraukiant ir politinius, dalyvauti valstybės tarnyboje. Taigi, jaunieji teisininkai sujudo. Jie rėmėsi M. Römerio *votum separatum*⁴⁶. Studentai pritarė profesoriaus nuomonei savo plovimais, apie kuriuos jie jam vėliau pasakojo ir jis perskaitė laikraštyje „Lietuvos žinios“⁴⁷.

Galutinai M. Römeris apsisprendė pasitraukti iš Valstybės Tarybos tada, kai jos pirmininkas S. Šilingas Ministrų kabinete kvestionavo Teismų santvarkos komisijos parengto Teismų santvarkos įstatymo projekto nuostatas dėl prisiekusiųjų teismo, o svarbiausia – dėl administracinio teismo. Po tokio Ministrų kabineto posėdžio Valstybės Tarybos Teismų santvarkos komisija, kuriai vadovavo M. Römeris, sustabdė savo veiklą⁴⁸. Dienoraščių autorius rašė, kad visa tai jį atgrasė nuo Valstybės Tarybos. Atsistatydinti dar paskatino ir spaudos domėjimasis juo kaip Tarybos nariu. Jam atrodė, kad jeigu liks Taryboje, jis bus kaltinamas dėl visų Tarybos veiksmų. Administracinio teismo visuomenė galėjo ir

44 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1931 m. vasario 21 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 95.

45 „Valstybės Tarybą prisiminus“, *Lietuvos žinios*, 1929 m. lapkričio 21 d., 266/3168, 1.

46 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1931 m. kovo 1 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 99.

47 A. K-kis. „Triukšmingas studentų teisininkų susirinkimas“, *Lietuvos žinios*, 1931 m. kovo 2 d., Nr. 49 (3544), 5.

48 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1931 m. birželio 12 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 150.

nesuprasti, bet Vietos savivaldybių įstatymo ydingumą, priešingumą Konstitucijai, pačios savivaldos neigimą stebėjo ir matė dauguma. M. Römeris rašė, kad jis privalo atsistatydinti dėl savo vardo ir pareigos tėvynei⁴⁹. Teisininkas S. Šilingui pateikė atsistatydinimo raštą 1931 m. rugsėjo 4 d. Savo pareigas M. Römeris turėjo palikti 1931 m. spalio 1 d.⁵⁰

M. Römeris galutinai nenutraukė saitų su Valstybės Taryba. Apskritai jis iš jos išėjo taciai, be to, liko žinovo bendradarbio pareigose. Taigi, teisininkas turėjo dalyvauti Tarybos komisijų veikloje taip kaip ir A. Kriščiukaitis ar T. Petkevičius ir gauti fiksuotą mėnesinį atlyginimą. M. Römeris nurodė Tarybos pirmininkui, kad jam kartais gali tekti susilaikyti nuo bendradarbiavimo, jeigu turės atlikti kokį nors svarbų akademinį darbą ar bus išvykęs ilgesniam laikui. Taip pat teisininkas pabrėžė, kad jo bendradarbiavimas turi apimti teisinę administracinę Tarybos funkciją⁵¹.

Oficialus valstybės vadovo raštas, kurio pagrindu M. Römeris buvo atleistas, teisininkui įteiktas 1931 m. spalio 15 d.⁵²

4. M. Römerio darbai Valstybės Taryboje 1928–1931 m.

Taigi M. Römeris Valstybės Tarybos nario pareigas ėjo nuo 1928 m. spalio iki 1931 m. spalio. Per tuos trejus metus teisininkas dirbo keliose Tarybos komisijose:

- 1928 m. spalio 26 d. Valstybės Tarybos posėdyje apsispręsta, kad būtina pradėti kodifikuoti civilinę teisę. Tam sudaryta komisija iš L. Ciplijausko, B. J. Masiulio ir M. Römerio. Komisijos pirmininku išrinktas L. Ciplijauskas⁵³. M. Römeris šią komisiją vadino Civilinės teisės komisija. Vėliau, t. y. 1928 m. lapkričio 10 d. teisininkas dienoraščiuose įrašė, kad jis pirmininkauja minėtai komisijai;
- 1929 m. sausį sudaryta komisija Prekybos dirbtinėmis trąšomis įstatymo projektui svarstyti. Į ją pateko M. Römeris, T. Daukantas ir J. Papečyks⁵⁴; teisininkas rašė Dirbtinių trąšų kontrolės įstatymo projektui aiškinamąjį raštą⁵⁵;
- M. Römeris kartu su S. Šilingu, L. Ciplijausku, B. J. Masiuliu, . Kalniečiu, Z. Starčiumi, J. Papečkiu ir T. Daukantu sudarė Verslo registro įstatymo rengimo komisiją; Komisija dirbo su trimis susijusiais projektais: verslo registro, kreditorių apsaugos, komercinio bankroto⁵⁶;

49 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1931 m. birželio 25 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 156.

50 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1931 m. rugsėjo 9 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 193.

51 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1931 m. rugsėjo 18 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 198.

52 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1931 m. spalio 15 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 211.

53 Römer Michał, Dziennik 1926–1928 (1928 m. spalio 28 d.). LMAVB RS, f. 138-2258, l. 462.

54 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1929 m. sausio 22 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 15.

55 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1929 m. vasario 26 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 32.

56 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1929 m. gegužės 17 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 72.

- 1929 m. rugsėjo 11 d. darbą pradėjo Valstybės Tarybos Teismų santvarkos komisija, sudaryta iš V. Kalniečio, L. Ciplijausko, B. J. Masiulio. Komisijai pirmininkavo M. Römeris⁵⁷, kaip ekspertas bendradarbis įtrauktas Vyriausiojo Tribunolo pirmininkas A. Kriščiukaitis⁵⁸; Teismų santvarkos komisija per vos kelerius metus, t. y. nuo 1929 m. rugsėjo iki 1931 m. kovo posėdžiavo šimtą kartų⁵⁹;
- nuo 1930 m. birželio M. Römeris buvo Valstybės Tarybos Klaipėdos komisijos narys, kurioje dar dalyvavo V. Kalnietis, J. Papečkys, du žinovai bendradarbiai – buvęs Klaipėdos krašto gubernatorius K. Žalkauskas ir A. Kriščiukaitis. Komisijoje sudarytas pakomitetas iš M. Römerio, K. Žalkausko ir T. Petkevičiaus^{60, 61};
- Valstybės Tarybos komisijai, sudarytai iš V. Kalniečio, J. Papeckio ir M. Römerio, pavesta apsarstyti ir prireikus atlikti pataisas Koncesijų ir vyriausybių tiekimų įstatymo projekte⁶²;
- M. Römeris kartu su L. Ciplijausku, V. Kalniečiu ir J. Papeckiu paskirti Valstybės Tarybos administracinio skyriaus nariais, skyriui pirmininkavo S. Šilingas⁶³.
- Teisininkas dalyvavo svarstant ir rengiant įstatymus:
- L. Ciplijauskui ir M. Römeriui pavesta užsiimti hipotekos reformos preliminariais principais⁶⁴; vėliau paminėta, kad teisininkas dalyvavo rengiant ir Hipotekos įstatymą⁶⁵;
- M. Römeris kartu su kitais Valstybės Tarybos nariais rengė Vandenių įstatymo projektą;
- M. Römeriui, V. Kalniečiui ir Z. Starkui reikėjo teikti nuomonę dėl žemės reformos įstatymo projekto⁶⁶;
- M. Römeriui kartu su Z. Starkumi ir T. Daukantu teko svarstyti Emigracijos įstatymo projektą⁶⁷;
- Z. Starkus, V. Kalnietis ir M. Römeris parengė tris Žemės reformos įstatymo projekto variantus⁶⁸;

57 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1929 m. rugsėjo 11 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 131.

58 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1929 m. lapkričio 9 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 160.

59 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1931 m. kovo 27 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 112.

60 Ministrų Kabineto posėdžių protokolai, 1930. LCVA, f. 923, ap. 1, b. 638, l. 109; Ministrų Kabineto posėdžių protokolai, 1930. LCVA, f. 923, ap. 1, b. 638, l. 109.

61 Daugiau apie Valstybės Tarybos Klaipėdos komisiją ir pakomisę žr.: Ieva Deviatnikovaitė, *Statutinis Teismas* (knyga bus išleista 2023 m. žiemą).

62 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1930 m. lapkričio 7 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 42.

63 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1929 m. gegužės 14 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 71.

64 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1929 m. sausio 25 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 16.

65 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1930 m. gegužės 23 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 258.

66 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1929 m. vasario 28 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 33.

67 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1929 m. balandžio 8 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 53.

68 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1929 m. birželio 14 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 86.

- M. Römeris vadovavo Civilinės metrikacijos įstatymo rengimui⁶⁹;
- Teismų santvarkos komisijoje, kuriai vadovavo M. Römeris, parengtas Teismų santvarkos įstatymo projektas;
- M. Römeris kartu su kitais Valstybės Tarybos Klaipėdos komisijos nariais rengė Statutinio Teismo įstatymo projektą;

Teisininkas rašė traktatus, aiškinamuosius raštus, atskiras nuomones, sprendė ginčus:

- M. Römeris parengė traktatą apie Valstybės Tarybos funkcijas⁷⁰;
- M. Römeriui kartu su L. Ciplijausku teko rengti išvadas dėl bažnyčios ir vienuolynų turto apmokestinimo, mokesčių surinkimo iš jėzuitų administruojamos žemės nuosavybės⁷¹;
- M. Römeris priešinosi Vietos savivaldybės įstatymo projektui, kuriuo siekta centralizuoti savivaldybių funkcijas. Jam pavesta parengti aiškinamąjį raštą vietos savivaldos įstatymui⁷². Tąkart nebuvo paskelbtas Savivaldybių įstatymas⁷³;
- M. Römeris nagrinėjo ginčą tarp Lietuvos vyskupo valdžios ir Vyriausybės. To prašė valstybės vadovas⁷⁴;
- M. Römerio *votum separatum* dėl būsimų advokatų teisinio stažo⁷⁵;
- M. Römeris kartu su S. Šilingu bei Vyriausybės kancleriu ir Finansų ministerijos pareigūnu rengė Ministrų kabineto nutarimą dėl centrinės valdžios valdininkų apmokestinimo Klaipėdos miesto savivaldybėje; šiuo atveju Valstybės Tarybos nariai dalyvavo kaip ekspertai Vyriausybėje;
- Civilinės metrikacijos įstatymo projektą parengė Valstybės Tarybos referentas K. Račkauskas. Šiam darbui vadovavo M. Römeris⁷⁶;
- M. Römeris rengė Administracinio teismo įstatymo projektą ir rašė jam aiškinamąjį raštą. Šį darbą jis vadino savo gulgės giesme Valstybės Taryboje, savo testamentu „Lietuvos įstatymų leidybos darbuose“⁷⁷.

M. Römeriui, einant Valstybės Tarybos nario pareigas, teko rašyti ir spaudoje. Paminėtinas jo straipsnis apie metrikacijos problemas Lietuvoje⁷⁸. Buvo parašęs ir dar

69 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1931 m. gegužės 1 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 130.

70 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1929 m. balandžio 27 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 62.

71 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1929 m. vasario 28 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 33.

72 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1929 m. liepos 15 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 102. Manytina, kad turėtas galvoje šis aiškinamasis raštas: Valstybės Tarybos dėl Savivaldybių įstatymo projekto aiškinamasis raštas. LCVA, f. 922, ap. 1, b. 4, l. 18–25.

73 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1929 m. rugpjūčio 21 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 120.

74 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1930 m. sausio 7 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 190.

75 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1930 m. balandžio 15 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 239.

76 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1931 m. gegužės 1 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 130.

77 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1931 m. rugsėjo 4 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 191.

78 Römeris, Mykolas, „Metrikacijos problema Lietuvoje“, Vaga, 1931, Nr. 1, 27–39.

vieną straipsnį „Civilinė metrikacija ir perskyrimas“, tačiau jo niekas nedrįso išspausdinti⁷⁹. Apskritai metrikacijos problema buvo opi ir prieštaringa, nes dvasininkija priešinosi ir nepripažino civilinės metrikacijos.

Be to, korespondentai aprašydavo M. Römerio viešas paskaitas, susijusias su Valstybės Tarybos veikla. Jo kalba kongrese „Kultūra“ apie civilinę metrikaciją sukėlė sensaciją, kurios jis visai netroško⁸⁰. Jo paskaitos buvo įvairiai traktuotos ir pristatytos skirtingų politinių pakraipų laikraščiuose, nors teisininkas nepriklausė jokiai politinei partijai⁸¹. Tai buvo nulemta temų, kurias jis nagrinėdavo, nors stengdavosi tą daryti išskirtinai objektyviai ir nešališkai. Taip atsitiko ir su M. Römerio vieša paskaita apie Valstybės Tarybą⁸², ir su teisininko interviu dėl administracinių aktų teisėtumo kontrolės⁸³.

5. M. Römeris nebe Valstybės Tarybos narys

Išėjęs iš Valstybės Tarybos 1932 m. M. Römeris dalyvavo rengiant Koncesijų ir vyriausybinių tiekimų įstatymo projektą⁸⁴, civilinės santuokos ir skyrybų teisinį reguliavimą⁸⁵. Valstybės Taryboje buvo aptariamai ir rengiami teisiniai argumentai Nuolatiniam Tarptautinio Teisingumo Teismui, ruošiantis Klaipėdos krašto statuto aiškinimo bylos nagrinėjimui^{86, 87}. Vėliau, atvykęs iš Hagos, M. Römeris Valstybės Taryboje pateikė konfidencialią informaciją apie posėdžių eigą Nuolatiniam Tarptautinio Teisingumo Teisme, galutinio sprendimo formavimą⁸⁸. Be to, teisininkas ir toliau dalyvavo Valstybės Tarybos Klaipėdos komisijoje, kurioje buvo rengiami Statutinio Teismo teisinį statusą ir kompetenciją

79 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1932 m. lapkričio 20 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 411.

80 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1932 m. lapkričio 20 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 411.

81 „Triukšmingas kultūros kongresas“, *Lietuvos aidas*, 1932 m. lapkričio 2 d., Nr. 279 (1624), 6; „Kultūros“ kongrese, kaip Jakavičiaus kalendoriuje“, *Rytas*, 1932 m. lapkričio 2 d., Nr. 232 (2508), 5; „Civilinė metrikacija – valstybės reikalas“, *Lietuvos žinios*, 1932 m. lapkričio 2 d., Nr. 250 (4042), 3.

82 Valstybės Taryba“, *Lietuvos žinios*, 1930 m. vasario 3 d., Nr. 27 (3226), 3; „Valstybės Taryba“, *Lietuvos aidas*, 1930 m. vasario 4 d., Nr. 28 (809), 2.

83 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1930 m. spalio 19–21 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 33–34; „Mūsų bendradarbio interviu su prof. M. Römeriu Kredito įstaigų ir Kooperatyvų Inspekcijos“, *Talka*, 1930, 7-8/285, 13–14.

84 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1932 m. sausio 23 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 261.

85 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1932 m. sausio 27 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 263.

86 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1932 m. balandžio 29 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 310.

87 Plačiau žr.: Ieva Deviatnikovaitė, „Klaipėdos krašto statuto aiškinimo byla M. Römerio dienoraščiuose I dalis“, *Logos* 113 (2022): 208–222; Ieva Deviatnikovaitė, „Klaipėdos krašto statuto aiškinimo byla M. Römerio dienoraščiuose II dalis“, *Logos* 112 (2022): 183–200; Ieva Deviatnikovaitė, „Klaipėdos krašto statuto aiškinimo byla M. Römerio dienoraščiuose III dalis“, *Logos* 114 (2023): 179–189; Ieva Deviatnikovaitė, „Klaipėdos krašto statuto aiškinimo byla M. Römerio dienoraščiuose IV dalis“, *Logos* 115 (2023): 181–193. Ieva Deviatnikovaitė, „Klaipėdos krašto statuto aiškinimo byla M. Römerio dienoraščiuose V dalis“, *Logos* 116 (2023); Ieva Deviatnikovaitė, „Klaipėdos krašto statuto aiškinimo byla M. Römerio dienoraščiuose VI dalis“, *Logos* 117 (2023).

88 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1932 m. rugsėjo 2 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 373.

reglamentuojantys teisės aktai⁸⁹. Net ir nebūdamas Valstybės Tarybos nariu M. Römeris pirmininkavo Civilinės metrikacijos komisijai⁹⁰.

Vėliau M. Römeriui neretai tekdavo lankytis Valstybės Taryboje kaip Konsultantų komisijos Klaipėdos krašto reikalams prie ministro pirmininko nariui, ypač rengiant Teismų santvarkos įstatymo nuostatas, susijusias su autonominiais Krašto teismais ir prokuratūra⁹¹. Su Valstybės Tarybos nariais ir žinovais bendradarbiais M. Römeris Tautų Sąjungos Taryboje ruošėsi ginti Teismų santvarkos įstatymo nuostatas, susijusias su autonominiais teismais ir prokuratūra⁹². Kartais tekdavo atsakyti į pateiktus administracinius teisinius klausimus, pavyzdžiui, dėl Lietuvos Respublikos ir Šventojo Sosto Konkordato XVIII straipsnio⁹³. Tekdavo svarstyti ir kitų valstybių Lietuvai atsiųstas notas⁹⁴.

Be to, Valstybės Tarybos pirmininkas, kartu su Vyriausybės kanceliarijos vadovu V. Mašalaičiu, K. Račkausku ir B. J. Masiuliu rengdamas naujos Lietuvos Konstitucijos projektus, tekdavo juos skaityti M. Römeriui⁹⁵. Teisininkas gana kritiškai vertino tuos projektus, o tekstus, kupinus kilnių, gražių, pompastiškų, moralinio turinio frazių, vadino teisės karikatūra⁹⁶. M. Römeriui tekdavo su Valstybės Tarybos nariais susitikti ir posėdžiuose, kuriuose buvo aptariami A. Merkio vadovaujamos komisijos parengti Administracinio teismo įstatymo projektai⁹⁷.

Teisininkas būdavo kviečiamas į Valstybės Tarybos posėdžius ir dėl Klaipėdos krašto seimelio rinkimų įstatymo⁹⁸. Teko M. Römeriui aiškinti demokratinis autonomijos principus, apskritai aiškinti demokratiją, kilus idėjai atnaujinti ir Seimo rinkimų teisinį reguliavimą⁹⁹. M. Römeris buvo iškviestas į Valstybės Tarybą ir dėl Klaipėdos krašto teisėjų drausminės atsakomybės dėl to, kad šie nevartojo lietuvių kalbos¹⁰⁰.

Valstybės Tarybos patalpose buvo rengiamasi vykti į Nuolatinį Tarptautinio Teisingumo

89 Römer Michał, *Dziennik 1930–1933* (1933 m. kovo 1 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 280 ir t. t.

90 Römer Michał, *Dziennik 1933–1936* (1933 m. gegužės 24 d.). VUB RS, f. 75-MR11, l. 3.

91 Römer Michał, *Dziennik 1930–1933* (1932 m. lapkričio 16 d., 1932 m. lapkričio 28 d., lapkričio 29 d., 1932 m. gruodžio 12 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 409, 416; 417, 423.

92 Römer Michał, *Dziennik 1933–1936* (1933 m. rugsėjo 23 d.). VUB RS, f. 75-MR11, l. 64.

93 Römer Michał, *Dziennik 1933–1936* (1934 m. vasario 19 d.). VUB RS, f. 75-MR11, l. 139.

94 Römer Michał, *Dziennik 1933–1936* (1933 m. spalio 28 d.). VUB RS, f. 75-MR11, l. 82.

95 Römer Michał, *Dziennik 1933–1936* (1936 m. vasario 17 d.). VUB RS, f. 75-MR11, l. 503; Römer Michał, *Dziennik 1936–1938* (1937 m. balandžio 14 d.). VUB RS, f. 75-MR12, l. 194; Römer Michał, *Dziennik 1936–1938* (1937 m. rugpjūčio 16 d.). VUB RS, f. 75-MR12, l. 254, Römer Michał, *Dziennik 1936–1938* (1937 m. rugpjūčio 19 d.). VUB RS, f. 75-MR12, l. 255.

96 Römer Michał, *Dziennik 1936–1938* (1937 m. rugpjūčio 20 d.). VUB RS, f. 75-MR12, l. 256.

97 Römer Michał, *Dziennik 1938–1941* (1939 m. balandžio 12 d., 1939 m. spalio 24 d.). VUB RS, f. 75-MR12, l. 54, 151.

98 Römer Michał, *Dziennik 1933–1936* (1935 m. gegužės 11 d., 1935 m. gegužės 12 d.). VUB RS, f. 75-MR11, l. 362.

99 Römer Michał, *Dziennik 1933–1936* (1935 m. gegužės 16 d., 1935 m. gegužės 18 d.). VUB RS, f. 75-MR11, l. 364, 365; Römer Michał, *Dziennik 1936–1938* (1936 m. balandžio 20 d.). VUB RS, f. 75-MR12, l. 12.

100 Römer Michał, *Dziennik 1933–1936* (1935 m. gegužės 28 d.). VUB RS, f. 75-MR11, l. 370.

Teismą geležinkelio Panevėžys–Saldutiškis bylos kontekste¹⁰¹. M. Römeris tos bylos nagrinėjimo procese ėjo teisėjo *ad hoc* pareigas¹⁰².

1938 m. S. Šilingui pasitraukus iš Valstybės Tarybos narių, M. Römeris nugirdo kalbą apie tai, kad į Valstybės Tarybos pirmininko postą bus paskirtas jis. Tai jam pokalbyje paminėjo V. Krėvė-Mickevičius. To ėmė klausinėti ir korespondentai. Tačiau teisininkas jokių pasiūlymų nesulaukė. Jis abejojo, kad jo kandidatūrai pritartų. Be to, teisininkas prisipažino, kad tokio tikslo neturėjo ir abejojo, ar su tokiu pasiūlymu sutiktų. Tuo metu jis ėjo Vytauto Didžiojo universiteto rektoriaus pareigas ir šią poziciją laikė laisvesne, kilnesne, be to, jo giliu įsitikinimu, Valstybės Tarybos reputaciją būtų buvę sunku atgaivinti. Maža to, jis buvo tikras, kad autokratinei valdžiai geriau „aklas agentas ir pastumdėlis“¹⁰³.

1939 m. naujasis Valstybės Tarybos pirmininkas B. J. Masiulis kreipėsi į M. Römerį, kad šis dalyvautų civilinio kodekso komisijoje¹⁰⁴.

Valstybės Tarybai teko susidurti ir su Vilniaus krašto klausimu. Šių klausimų sprendimas neapsiėjo be M. Römerio. Teko rengti Vilniaus ir Vilniaus krašto valdymo gaires¹⁰⁵. Tai buvo paskutinis M. Römerio darbas Valstybės Taryboje.

1940 m. liepą M. Römeris dienoraščiuose įrašė, kad spaudoje skelbiama, jog Valstybės Taryba likviduota. Ir iš tikrųjų 1940 m. liepos 29 d. dienraštyje „Lietuvos žinios“ pasirodė glausta informacija apie tai, kad priimtas įstatymas, skelbiantis, jog nuo 1940 m. liepos 26 d. Valstybės Taryba paleidžiama, jos turtą perima Teisingumo ministerija, teisingumo ministras savo ruožtu sudaro komisiją turtui perimti, Valstybės Tarybos įstatymas ir Respublikos Prezidento aktas dėl Valstybės Tarybos etatų panaikinami¹⁰⁶.

6. Valstybės Tarybos išlikimo klausimas 1928–1940 m.

Per Valstybės Tarybos gyvavimo laikotarpį ne kartą kilo kalbos dėl Tarybos išlikimo. Iš pradžių atrodė, kad to savo pasyviais veiksmais siekė ministras pirmininkas A. Voldemaras. M. Römeris dienoraščiuose užsiminė, kad sklido kalbos, jog ministras pirmininkas buvo itin nepatenkintas, kad Valstybės Tarybos pirmininku paskirtas S. Šilingas neatsiklausus jo nuomonės. Dėl to Tarybos veiklos pradžioje Ministrų kabinetas nesiūsdavo jokių klausimų Tarybai. Tikėtasi, kad Taryba taps „mirusia“ institucija¹⁰⁷. M. Römeris tuo stebėjosi ir rašė,

101 Römer Michał, Dziennik 1936–1938 (1938 m. spalio 25 d.). VUB RS, f. 75-MR12, l. 471.

102 Plačiau žr.: Ieva Deviatnikovaitė, „Geležinkelio Panevėžys – Saldutiškis byla M. Römerio dienoraščiuose“, *Jurisprudencija* 29, 2(2022): 182–212.

103 Römer Michał, Dziennik 1936–1938 (1938 m. kovo 4 d.). VUB RS, f. 75-MR12, l. 354.

104 Römer Michał, Dziennik 1936–1938 (1938 m. gegužės 13 d.). VUB RS, f. 75-MR12, l. 389.

105 Römer Michał, Dziennik 1938–1941 (1939 m. spalio 23 d.). VUB RS, f. 75-MR13, l. 151.

106 „Paleista Valstybės Taryba“, *Lietuvos žinios*, 1940 m. liepos 29 d., Nr. 170 (6330), 10, „Valstybės Tarybos paleidimo įstatymas“, *Vyriausybės žinios*, 1940, Nr. 721-5768.

107 Römer Michał, Dziennik 1926–1928 (1928 m. spalio 23 d.). LMAVB RS, f. 138-2258, l. 459.

kad tai primena valstybės boikotą jos pačios įsteigta institucijai¹⁰⁸. Tačiau ilgainiui situacija keitėsi. Pirmasis 1928 m. lapkričio 24 d. į Valstybės Tarybą kreipėsi žemės ūkio ministras, prašydamas Tarybos nuomonės dėl įvairių teisės aktų, susijusių su ūkio, vandens, žuvininkystės klausimais, teisėtumo ir formuluočių¹⁰⁹. Iš to kreipimosi vėliau išsirutuliojo būtinybė rengti Vandenių teisės įstatymą¹¹⁰. Vėliau kreipimusi vis daugėjo.

1930 m. buvo pasigirdę kalbų apie tai, kad bus atliekama Valstybės Tarybos reforma, kad Tarybai bus suteiktas aukštųjų Seimo rūmų statusas¹¹¹. Kalbos nepasitvirtino.

1931 m. lapkritį vis dar nebuvo paskirti visi Valstybės Tarybos nariai. Ir vėl pasklido gandai, kad apskritai nebeskirs Tarybos narių, nes „institucija nepateisina į ją dedamų vilčių ir yra per brangi valstybei <...>“. M. Römerio duomenimis, tai buvo pasakyta ministro pirmininko J. Tūbelio¹¹².

1932 m. balandžio 26 d. dienraštyje „Lietuvos žinios“ pasirodė informacija, kad planuojama likviduoti Valstybės Tarybą ir vietoj jos įsteigti naujus teismo rūmus, t. y. „aukščiausią apygardos teismo bylų apeliacinę instanciją“. Šių rūmų pirmininku turėjo būti L. Ciplijauskas, o nariais K. Žalkauskas, J. Papečkys, V. Kalnietis ir S. Šilingas¹¹³. Tokie gandai buvo nugirsti iš Teisingumo ministerijos. Manytina, kad taip tikrai galėjo atsitikti, nes tuometis teisingumo ministras A. Žilinskas 1932 m. kovą pateikė Teisingumo ministerijos parengtą Teismų santvarkos įstatymo projektą¹¹⁴, visiškai neatsižvelgdamas ir ignoruodamas Valstybės Tarybos parengtą projektą. Tiesa, Taryboje projektas buvo užstrigęs, nes, pasak M. Römerio, siekta radikaliai reformuoti 1929–1931 m. rengtą Teismų santvarkos įstatymo projektą. Pasak teisininko, taip Teisingumo ministras įgėlė Tarybai¹¹⁵. Bet koku atveju gandai nepasitvirtino. Tačiau M. Römeris spėjo, kad šiame gande gali būti tiesos, nes naujai teismų sistemai reikės ir naujų etatų, o Valstybės Taryba to meto Lietuvai buvo pernelyg prabangi ir neefektyvi institucija:

„Iš tiesų Valstybės Taryba negalėjo tapti gyvybiškai svarbia ir aktyvia valstybės institucija. Manau, kad Šilingas padarė didelę klaidą, savo laiku priešindamasis mano tuometiniams bandymams plėtoti administracinio teismo funkciją Taryboje. Tai būtų pastatę Tarybą ant kojų ir padarę ją viena iš gyvų ir veikiančių valstybės mechanizmo institucijų.“¹¹⁶

1932 m. spalį vėl pasigirdo su Valstybės Tarybos likimu susijusių kalbos. M. Römeris paminėjo, kad į Tarybą neskiriami nauji žmonės, valdžia nežino, ką su ja daryti, Vyriausybėje vis daugiau kalbama apie jos, kaip brangios ir neproduktyvios institucijos, likvidavimą.

108 Römer Michał, Dziennik 1926–1928 (1928 m. spalio 28 d.). LMAVB RS, f. 138-2258, l. 462.

109 Römer Michał, Dziennik 1926–1928 (1928 m. lapkričio 24 d.). LMAVB RS, f. 138-2258, l. 475.

110 Römer Michał, Dziennik 1926–1928 (1928 m. gruodžio 7 d.). LMAVB RS, f. 138-2258, l. 482.

111 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1930 m. balandžio 29 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 246.

112 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1931 m. lapkričio 16 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 227.

113 „Likviduos Valstybės Tarybą?“, *Lietuvos žinios*, 1932 m. balandžio 26 d., Nr. 94 (3886), 1.

114 „Kaip bus pertvarkyti Lietuvos teismai“, *Lietuvos žinios*, 1932 m. kovo 17 d., Nr. 62 (3854), 4.

115 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1932 m. kovo 20 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 290.

116 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1932 m. balandžio 27 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 309.

Tuo metu Tarybos narių tebuvo penki: L. Ciplijauskas, Z. Starkus, J. Papečkys, B. J. Masiulis, V. Jurgutis. Taip pat darbuose penki žinovai bendradarbiai: A. Merkys, A. Kriščiukaitis, P. Šniukšta, T. Petkevičius ir M. Römeris¹¹⁷.

Ilgainiui panašių kalbų nebesklido.

7. Dienoraščiuose išlikusi kita informacija apie Valstybės Tarybą

7.1. Valstybės Tarybos darbai

Valstybės Taryboje pirmieji darbai buvo Valstybės Tarybos statuto¹¹⁸, civilinės teisės kodifikavimo gairių¹¹⁹ rengimas. Vyriausybė, susipažinusi su Valstybės Tarybos parengtomis civilinės teisės kodifikavimo gairėmis, paprašė Tarybos nurodyti, koks turėtų būti naujasis Civilinis kodeksas. Taryba tokį ministro pirmininko A. Voldemaro įgaliojimą traktavo kaip įgaliojimą pradėti civilinės teisės kodifikavimą¹²⁰. Tačiau tas darbas pradėtas kur kas vėliau¹²¹.

Toliau šiame poskyryje chronologine tvarka įvardijami darbai, nepaminėti šio straipsnio 4 ir 5 skyriuose.

Valstybės Tarybos komisija, sudaryta iš V. Kalniečio, L. Ciplijausko ir J. B. Masiulio, svarstė Vyriausybės pateiktą Vietos valdžios mokesčių įstatymo projektą¹²².

1929 m. sausio 25 d. Valstybės Tarybos plenariniame posėdyje nuspręsta imtis skubiausių civilinės teisės reformos pataisų, atsižvelgiant į Teisingumo ministerijoje jau pradėtus darbus, ypač verslo registracijos, kreditorių, čekių ir vekselių apsaugos klausimais. Visu tuo turėjo užsiimti L. Ciplijauskas, V. Kalnietis, J. B. Masiulis¹²³.

Svarstyti policijos reformos (referentu paskirtas J. Papečkys), žemės reformos (referentais paskirti M. Römeris ir V. Kalnietis) projektai, pateikti Vyriausybės¹²⁴. Svarstyti Įstatymo dėl lavonų pristatymo į *Anatomicum*¹²⁵, Tabako ir tabako akcizo įstatymų projektai¹²⁶, Administracinio teismo proceso įstatymo projektas¹²⁷, Miškų ir ganyklų servitutų bei

117 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1932 m. spalio 6 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 389.

118 Pavyzdžiui, Römer Michał, Dziennik 1926–1928 (1928 m. lapkričio 16 d.). LMAVB RS, f. 138-2258, l. 471.

119 Römer Michał, Dziennik 1926–1928 (1928 m. lapkričio 22 d.). LMAVB RS, f. 138-2258, l. 474.

120 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1929 m. sausio 7 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 7.

121 Römer Michał, Dziennik 1936–1938 (1936 m. gruodžio 2 d.). VUB RS, f. 75-MR12, l. 125.

122 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1929 m. sausio 7 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 7.

123 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1929 m. sausio 25 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 16.

124 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1929 m. vasario 11 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 25.

125 Römer Michał, Dziennik 1933–1935 (1933 m. lapkričio 24 d.). VUB RS, f. 75-MR11, l. 51.

126 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1930 m. spalio 14 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 30.

127 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1931 m. kovo 27 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 112.

bendrųjų ganyklų likvidavimo įstatymo projektas¹²⁸, įstatymo projektas dėl valstybės kišimosi į elektros energijos tiekimo koncesijos santykius¹²⁹.

Rengtas Žemės ūkio darbininkų samdos įstatymo projektas. Tai buvo pavesta padaryti S. Šilingui, L. Ciplijauskui, B. J. Masiuliui, V. Kalniečiui, J. Papečkui¹³⁰. Svarstytas Savivaldybių įstatymo projektas¹³¹, Advokatūros įstatymas¹³². Rengtas Melioracijos įstatymas¹³³, Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas („konfidencialiai“)¹³⁴, Seimo statutas¹³⁵. Vyko plenarinės diskusijos dėl Baudžiamosios teisės komisijos parengto Baudžiamojo kodekso projekto. Komisiją sudarė V. Kalnietis, J. Papečkys, žinovas bendradarbis generolas Kariuomenės teismo pirmininkas P. Šniukšta¹³⁶.

1930 m. rugsėjo 2 d. Valstybės Taryba patvirtino nuolatinių komisijų – ekonomikos, baudžiamosios, teismų organizavimo, redakcinės, terminijos, administracinės – sudėtis¹³⁷.

Teko Valstybės Tarybai teikti nuomonę dėl Užsienio reikalų ministerijos atsiųstos jai tarptautinės konvencijos dėl pilietybės projekto¹³⁸, diskutuoti dėl Klaipėdos krašto seimelio narių priesaikos¹³⁹, spręsti klausimą dėl Seimelio rinkimų¹⁴⁰.

M. Römeris dienoraščiuose užsiminė apie Klaipėdos tarybos steigimą Valstybės Taryboje¹⁴¹. Ši Taryba buvo deleguota į Klaipėdą padėti M. Reisgio vadovaujamai Klaipėdos krašto direktorijai. Tai turėjo būti neoficialus laikinas darinys. Jos pirmininku buvo deleguotas Z. Starkus, Valstybės Tarybos raštininkas V. Juodeika, Valstybės Kontrolės vienas iš vadovų S. Stašys, du teisininkai iš Valstybės Tarybos D. Krivickas ir K. Račkauskas¹⁴².

Valstybės Tarybai teko rengti centralizuotos aukštesnės protestantų bažnyčių organizacijos projektą. Projektas buvo susijęs su Klaipėdos kraštu¹⁴³.

Iš karto įsteigus Valstybės Tarybą ir paskyrus jos narius, t. y. 1928 m. gruodžio 21 d. kilo mintis platesnio masto Valstybės Tarybos darbus publikuoti leidinyje „Valstybės tarybos

128 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1931 m. balandžio 28 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 128.

129 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1933 m. balandžio 26 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 491.

130 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1929 m. vasario 28 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 33.

131 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1929 m. liepos 12 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 100.

132 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1930 m. sausio 25 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 199.

133 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1929 m. spalio 18 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 149.

134 „Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas“, *Vyriausybės žinios*, 1931, Nr. 369-2520.

135 Römer Michał, Dziennik 1936–1938 (1936 m. rugsėjo 6 d.). VUB RS, f. 75-MR12, l. 66.

136 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1930 m. sausio 28 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 200.

137 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1930 m. rugsėjo 2 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 9.

138 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1930 m. vasario 5 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 204.

139 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1932 m. sausio 20 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 260.

140 Römer Michał, Dziennik 1933–1936 (1935 m. gegužės 10 d.). VUB RS, f. 75-MR11, l. 361.

141 Römer Michał, Dziennik 1933–1936 (1934 m. liepos 17 d.). VUB RS, f. 75-MR11, l. 213.

142 Römer Michał, Dziennik 1933–1936 (1934 m. liepos 19 d.). VUB RS, f. 75-MR11, l. 214.

143 Römer Michał, Dziennik 1933–1936 (1935 m. vasario 3 d.). VUB RS, f. 75-MR11, l. 313.

darbai¹⁴⁴. Toks leidinys pasirodė 1937 m.¹⁴⁵

7.2. Valstybės Tarybos buveinė

M. Römerio liudijimu, iš pradžių Valstybės Taryba posėdžius kviesdavo Ministrų kabineto patalpose K. Donelaičio gatvėje Kaune. Pirmuosius metus Tarybos posėdžiai vykdavo kartą ar du per savaitę ir paprastai nuo 10 val. iki 14 val.¹⁴⁶ Nuo 1929 m. sausio 11 d. Vals-tybės Tarybos posėdžiai laikinai vykdavo pirmame Ministrų kabineto rūmų aukšte. Minėti rūmai turėjo būti vėliau perduoti popiežiaus nuncijui monsinjorui R. Bartoloni¹⁴⁷.

Nuo 1929 m. lapkričio Valstybės Taryba ėmė dirbti naujuose Teisingumo rūmuose L. Tolstojaus (dabar – L. Sapiegos) ir E. Ožeškienės gatvių sankirtoje. Pastatas baigtas st-tyti 1928 m. Naujame pastate, kurį M. Römeris vadino gražiausiu ir fundamentaliausiu Kaune, buvo įsikūrusi Teisingumo ministerija, Vyriausiasis Tribunolas, vyriausiojo notaro biuras, Valstybės Taryba, o vėliau čia posėdžiaudavo ir Seimas. Remiantis M. Römerio liu-
dijimu, Valstybės Taryba turėjo atskirą įėjimą, visą koridorių su daugybe kabinetų, didelę posėdžių salę, kurioje buvo marmurinis sietynas, didelis stalas, dengtas žaliu audeklu. Lan-
gai nukreipti į L. Sapiegos gatvę. Pirmininko kabinetą teisininkas apibūdino kaip „didelį“, šalia jo buvo sekretorės kabinetas, trys ar keturi Tarybos narių kabinetai, kanceliarija, kurią sudarė trys kambariai, ložė Seimo posėdžių salėje, į kurią galima buvo įeiti tiesiai iš Tary-
bos koridoriaus¹⁴⁸. Šiuose rūmuose 1930 m. balandžio 5 d. pristatytas dailininko J. Macke-
vičiaus paveikslas Vytauto Didžiojo 500-ųjų mirties metinių proga. M. Römeris apie pa-
veikslą atsiliepė taip:

*„<...> pristatė didelį istorinį paveikslą, vaizduojantį Vytautą Lietuvos Didžiosios Kuni-
gaikštystės kavalerijos riterių priešakyje pasiekus Juodąją jūrą. Tai didelis paveikslas, kuria-
me pavaizduota pagrindinė figūra Vytauto ant žirgo yra beveik natūralaus dydžio. Drobėje
labai graži jūra ir toli besitęsianti aukšta pakrantė. Įspūdingas ir pats jaunas Vytautas ener-
gingo ir įdegusio riterio veido, plieniniais šarvais nuo kaklo iki pėdų, raudonu apsiaustu ir
raudonu gaubtuvu. Veidas vyriškas ir gražus, pailgas. Jūroje stovi baltas žirgas, jo kojas plau-
na banga, kairioji priekinė koja nekantriai spardo vandenį ir dugną. Gražiu dešinės rankos
mostu Vytautas apglėbia Juodąją jūrą, paversdamas ją Lietuvos jūra. Už Vytauto – jo riterių
gretos rikiuotės tvarka, nusidriekusios ilga linija: pirmoji riterių eilė pasiekė vandens kraštą;
ten riteriai barzdoti ir į moteris panašūs jaunuoliai, milžiniškos Vytauto valstybės lietuviai
ir rusėnai, yra ten vienoje iš pirmųjų gretų ir totorių chanas. Horizonte – degėsių dūmai ir
karo gaisrai. Priekinėse Vytauto žirgo kojose yra defektų kai kuriose monotoniškose paveikslu*

144 Römer Michał, Dziennik 1926–1928 (1928 m. gruodžio 21 d.). LMAVB RS, f. 138-2258, l. 489.

145 Valstybės Tarybos nuomonės teisės klausimais 1929–1937 (Kaunas: „Spindulio“ B-vės spaustuvė, 1937).

146 Römer Michał, Dziennik 1926–1928 (1928 m. spalio 16 d.). LMAVB RS, f. 138-2258, l. 456; Römer Michał, Dziennik 1926–1928 (1928 m. spalio 23 d.). LMAVB RS, f. 138-2258, l. 459.

147 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1929 m. sausio 11 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 9.

148 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1929 m. lapkričio 8 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 160.

dėmėse, bet apskritai paveikslas gyvas, spalvingas, gražus pažiūrėti ir įspūdingas (lenk. efektowny). Šį paveikslą panašu, kad už 7000 litų jau įsigijo generolas V. Nagevičius Karo muziejui. <...> Mackevičius pirmasis pasinaudojo Vytauto Didžiojo jubiliejumi ir sukūrė proginį kapitalinį kūrinį. Be to, ir kiti lietuvių menininkai kuria ką nors pagerbdami Vytautą: Zikaras lipdo jo statulą, Varnas tapo portretą, Žmuidzinavičius, Kalpokas ir kiti tikriausiai taip pat kaip nors pasireikš.¹⁴⁹

Tose pačiose patalpose buvo švenčiamos ir Vytauto Didžiojo 500-osios mirties metinės¹⁵⁰.

Ilgainiui planuota keisti Valstybės Tarybos patalpas Teisingumo rūmuose, jas perduoti Vyriausiajam Tribunalui, kuris savo būstinę atitinkamai turėjo perduoti Apeliaciniam rūmams. Dėl šio incidento Tarybos pirmininkas S. Šilingas padavė prašymą atsistatydinti iš pareigų. Tokiu savo veiksmu jis išreiškė protestą teisingumo ministro sprendimui Tarybą perkelti į kitas patalpas. S. Šilingo nuomone, Vyriausybė neįvertino Tarybos pastangų dėl teismų reformos¹⁵¹. Vis dėlto Taryba buvo perkelta į patalpas Laisvės alėjoje „už katedros“¹⁵². Tai įvyko 1933 m. spalį. Daugiau apie Valstybės Tarybos buveinę dienoraščiuose neužsiminta.

Išvados

1. M. Römeris tapo Valstybės Tarybos nariu 1928 m. spalio 1 d. Dar tų pačių metų rugpjūtį tokį pasiūlymą teisininkui pateikė teisingumo ministras A. Žilinskas neoficialiame pokalbyje prieš pat Ministrų kabineto posėdį. 1928 m. rugsėjo 21 d. paskelbtas Valstybės Tarybos įstatymas, o po kelių dienų paskirtas Tarybos pirmininkas S. Šilingas ir keturi Tarybos nariai, taip pat M. Römeris.
2. Prieš tapdamas Valstybės Tarybos nariu M. Römeris ėjo Vyriausiojo Tribunalolo teisėjo pareigas. Jis jų atsisakė, kad galėtų eiti Tarybos nario pareigas. Labiausiai jį viliojo Valstybės Tarybai įstatymu suteikta administracinių aktų teisėtumo stebėjimo funkcija, iš kurios ilgainiui, jo nuomone, galėjo išsivystyti administracinio teismo kompetencija.
3. Tačiau teisininkas turėjo tam tikrų abejonių, kurios kėlė nerimą dėl pačios Valstybės Tarybos ir jo paties ateities šioje institucijoje. Pirmiausia, jam buvo neramu dėl Tarybos pirmininko asmeninių savybių; antra, dėl Valstybės Tarybos tapatinimo su 1917–1920 m. veikusia Lietuvos Valstybės Taryba, visuomenei manant, kad naujai įsteigta Taryba vykdys įstatymų leidžiamosios valdžios funkciją; trečia, nerimo kėlė ir Tarybos narių atrankos principai, nes dažniausiai į ją buvo skiriami kadaise buvę

149 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1930 m. balandžio 5 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 234.

150 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1930 m. rugsėjo 8 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 12.

151 Römer Michał, Dziennik 1933–1936 (1933 m. rugsėjo 13 d.). VUB RS, f. 75-MR11, l. 59.

152 Römer Michał, Dziennik 1933–1936 (1933 m. spalio 18 d.). VUB RS, f. 75-MR11, l. 77.

aukšti valstybės pareigūnai, tad baimintasi, kad pagal tokius kriterijus skiriami nariai niekaip neprisidės prie Tarybos autoriteto didinimo ir jos administracinių aktų teisėtumo kontrolės funkcijos plėtos.

4. Teisininko prognozės pasitvirtino. Valstybės Taryba pasyviai vykdė administracinių aktų teisėtumo stebėjimo funkciją, nesutiko su M. Römerio siūloma idėja įtvirtinti griežtesnę stebėjimo funkcijos formą Valstybės Tarybos statute, Tarybos pirmininkas Vyriausybės posėdyje prieštaravo Tarybos plenarinio posėdžio metu patvirtintoms Teismų santvarkos įstatymo projekto nuostatomis, kuriose buvo numatytas ir administracinis teismas, ir prisiekusiųjų institutas. Be to, Taryba pritarė Savivaldybių įstatymo projektui, kuriuo buvo siekiama centralizuoti vietos savivaldos funkcijas, taip paneigiant pačią savivaldos esmę. Be to, Tarybos kolegialiai priimamų sprendimų principas buvo paneigtas: kai kurių itin svarbių įstatymų projektai nebebuvo svarstomi Tarybos plenariniuose posėdžiuose, o tik atskirose grupelėse, komisijose, iš kurių projektai tiesiogiai patekdavo į Vyriausybę. Visi šie aspektai vertė M. Römerį išsižadėti Valstybės Tarybos nario pareigų.
5. Tačiau teisininkas taikiai paliko Valstybės Tarybos nario pareigas, sutikęs eiti žinovo bendradarbio pareigas. Tad M. Römeris ir toliau dalyvavo Tarybos veikloje, rašė aiškinamuosius raštus, rengė įstatymų projektus, svarstė pateiktuosius, ruošėsi Klaipėdos krašto statuto aiškinimo bylos nagrinėjimui Nuolatiniam Tarptautinio Teisingumo Teisme, rengėsi Teismų santvarkos įstatymo nuostatų, susijusių su autonomiais teismais ir prokuratūra, gynybai Tautų Sąjungos Taryboje, sprendė su Vilniaus kraštu susijusius klausimus.
6. Dėl savo uždarmo Valstybės Taryba susilaukė kritikos ir iš visuomenės. Kartais kildavo nepasitikėjimo ja, o sykiu ir Vyriausybe banga. Todėl nenuostabu, kad ne kartą, nors ir neoficialiai, keltas klausimas dėl šios institucijos likimo. Vis dėlto institucija išliko ir veikė iki 1940 m. liepos.
7. Institucijoje buvo svarstyti ir rengti ne tik įvairiausi teisės aktai, bet ir vieni svarbiausių teisinę valstybę liudijančių aktų – Administracinio teismo ir Statutinio Teismo įstatymų – projektai. Jų pagrindinis kūrėjas ir išskirtinės erudicijos bei meistriško teisinio argumentavimo aiškinamųjų raštų autorius buvo M. Römeris.

THE STATE COUNCIL IN M. RÖMERIS' DIARIES

Ieva Deviatnikovaitė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The State Council was established in 1928. This was an institution at the level of a constitutional legal status. It was supposed to provide the Lithuanian government with opinions on draft laws, submit proposals for draft laws, supervise the legality of legal acts, and engage in law codification work. The State Council operated for twelve years: it was liquidated on July 27, 1940, and the fate of the archives of this institution is unknown. In the Central State Archive of Lithuania, we can find fragments of the activities of the State Council: several explanatory letters, ongoing projects prepared by the State Council, and fragments of the minutes of its meetings. M. Römeris scrupulously wrote diaries, which are also useful in the context of analyzing the activities of the State Council, since from 1928 to 1931 Römeris served as a member of the State Council, and later as a co-worker. This article reveals M. Römeris' work in the State Council, his thoughts about the Council, its formation, work organization, ethics, and the work of the State Council itself.*

Keywords: *the State Council, legality, draft laws, explanatory notes, votum separatum, M. Römeris, diaries.*

Ieva Deviatnikovaitė, Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Viešosios teisės instituto profesorė, socialinių mokslų (teisė) daktarė. Mokslinių tyrimų kryptys: administracinė teisė, teisės istorija.

Ieva Deviatnikovaitė, Professor at the Institute of Public Law at the Law School at Mykolas Romeris University, Doctor of Social Sciences (Law). Research interests: administrative law, legal history.